

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ 50. KURULUŞ YILDÖNÜMÜ
ARKEOLOJİ BÖLÜMÜ ARMAĞANI

DOĞUDAN YÜKSELEN İŞIK
ARKEOLOJİ YAZILARI

Ayrıbasım - Offprint

Hazırlayanlar

Birol CAN & Mehmet IŞIKLI

İzmir - Yeşilova Höyük

(İzmir'in En Eski Yerleşim Alanı)

Zafer DERİN*

Abstract

Yeşilova Höyük

The city is one of the oldest settlements of the Mediterranean basin. The recent discovery (in 2004) of Yeşilova Höyük, situated in the plain of Bornova, reset the starting date of the city's past further back than was previously thought. The findings of the two seasons of excavations carried out in Yeşilova Höyük by a team of archaeologists from İzmir's Ege University under the direction of Associate Professor Zafer Derin. The cultural history of İzmir has had to be re-defined in the light of the discoveries of Yeşilova Höyük. It becomes more plausible to advance that the ancient culture of İzmir had been shaped by residents who had lived some 8000-9000 years ago, rather than by those who inhabited the Bayraklı Höyük as of the 3rd millennium B.C. Yeşilova Höyük is the birth-place of İzmir, and Bornova plain constituted the habitat of early settlers for a few thousand years. The finds obtained from the settlement area indicate that a community which regularly consumed such sea-foods as mussels and snails lived here, and that their activities were, at least partially, also directed towards agricultural production. Numerous bone fragments are proof of the extensive hunting of animals in the neighborhood, principally wild cattle, pigs and deer; these were consumed as food. The Yesilova Höyük had rich water resources and a generous flora. These were highly important conditions for the subsistence terms of Neolithic Age populations. The settlement in Yeşilova Höyük consisted in 3 cultural layers. In partance of the surface, these layers correspond to the respective levels below;

Ist Layer Late Roman-Early Byzantine period

IInd Layer (Levels 1-2) Calcolithic period

IIIrd Layer (Levels 1-8) Neolithic Period.

The first settlement, at a depth of 4 meters under the surface level, had started in the Neolithic period and reached its zenith towards the end of the Neolithic. The same settlement continued its existence also through the Chalcolithic period partially. Accordingly, Yeşilova Höyük saw settlement spanning at least fifteen hundred years.

Yeşilova Höyübü; İzmir ili merkezinde, Bornova ilçesi sınırları içindeki Karacaoglan mahallesinde, Manda çayının güneyinde yer almaktadır (382629K-271251D). Yerleşim alanı bugünkü sahile kuş uçuşu 4.5 km. mesafededir (Resim 1). Höyüğün batı ve güneybatısında Arapdere yatağında açılan kanal yer almaktadır. Kanalın diğer tarafında İşıkkent Eğitim Kampüsü bulunmaktadır (Resim 8). Yerleşimin kuzeyinde ise Manda deresi yatağında açılan ikinci bir kanal vardır. Bu iki kanal yerleşim bölgesinin hemen kuzeybatısında birleşerek körfeze uzanmaktadır.

Eski İzmir, diğer bir deyişle Bornova bölgesi, 17. yüzyıldan itibaren antik kaynakları rehber alan Batılı araştırmacı ve gezginlerin ilgi odaklarından biri olmuştur. Osmanlı devrinde bu bölgenin verimli bir tarım bölgesi ve bunun yanı sıra yoğun bitki örtüsü nedeniyle bir sayfiye yeri olduğu anlaşılmaktadır. Nar, incir gibi meyve bahçeleri ve bağlarla kaplı ovada Bornova'dan başka Narlıköy, Hacılar, İşıklar ve Pınarbaşı yerleşimleri yer almıyordu. Anadolu kervan yolu bu ovadan geçiyordu. Deniz irtibatı ise sahil kesiminin ortalarındaki Bornova iskelesi vasıtıyla sağlanıyordu. Ovanın

* Yrd. Doç. Dr. Zafer DERİN, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Bornova, İZMİR.

su kaynakları bakımından çok zengin olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Yeşilova Höyübü'nü de içeren kesim, Işıklar (bugün Işıkkent) sakinleri tarafından "azmak" adıyla bilinmektedir. 1970'den itibaren kurulan fabrikaların büyük ölçekli su kullanımı nedeniyle kaynaklar oldukça azalmıştır. Diğer yandan yoğun yapılaşma neticesinde tarım toprakları ve meyve bahçeleri yerleşim sahasına dönüşmüş bulunmaktadır (Resim 8).

Prehistorik dönemde zengin bitki örtüsü ve hayvan kaynaklarıyla uygun çevre koşullarına sahip Bornova Ovası, İzmir'in ilk yerleşimcilerine ev sahipliği yapmıştır. Yeşilova Höyübü'nün 400 m. kuzeyinde yer alan Yassıtepe Höyübü ile birlikte ovada 5 prehistorik höyükün yer olması¹ kent içindeki yoğun yerleşimlerin varlığını ortaya koymaktadır.

Yeşilova Höyübü'nün tahribat sırasında açığa çıkan kesitlerinden elde ettiğimiz ilk buluntularla Höyübü, hem İzmir'in ilk yerleşimcileri ile ilgili hem de Ege Bölgesi Neolitik ve Kalkolitik Çağ problemlerine çözüm getirebileceğine inanılmıştır. Böylece kent merkezindeki bu yerleşim alanında, İzmir Arkeoloji Müzesi-Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü ortak çatılıması olarak, bilimsel başkanlığımızda kazı çalışmalarına başlanmıştır. 28.07.2005 tarihinde başlayan kazı çalışmaları Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji bölümünden doktora, yüksek lisans ve lisans öğrencileri katılımıyla, İzmir Büyük Şehir Belediyesi ve Ege Üniversitesi'nin desteğiyle gerçekleşmiştir².

Yerleşim alanında yapılan sondajlardan yerleşim yerinin; denizden 14 m. yükseklikte yer alan bir alüvyon tepesi üzerine kurulan üç-dört metre yüksekliğinde kültür tabakalarına sahip bir höyük olduğu, ancak höyükün çevresinin ve üstünün zaman içinde alüvyonlarla dolarak örtüldüğü anlaşılmıştır (Resim 9). Bu nedenle Yeşilova günümüzde tamamen ova seviyesinin altında kalmış olan höyük tipi bir yerleşimdir. Yüzeyde çok az miktarda Geç Roma keramiki dışında herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır.

Tamamen alüvyon altında kalması nedeniyle höyükün yayılmasını yüzeyden saptamak hemen hemen olaksızdır. Farklı alanlarda gerçekleştirdiğimiz sondajlar ve toprak alırken açığa çıkan kesitler üzerinde yaptığımız incelemeler sonucunda yerleşimin yayılımı kısmen anlaşılmıştır. L21 plankaresinde 5x5m.lik kazılan bir açmada (Resim 2) ve T18 plankaresinde açılan bir fosseptik çukurunda herhangi bir bulguya rastlanılmaması nedeniyle yayılımin kuzeye doğru, M17 plankaresinden 20-30 m. sonra son bulduğu düşünülmektedir. M17 plankaresinde yaptığımız kazı çalışmalarında kültür katlarının kuzeye doğru derinleşerek incelmesi bu düşüncemizi destekler niteliktedir. Höyük katları, güneyde toprak çekilirken açığa çıkan M5, L5, K4 plankarelerin kesitlerinde de saptanmıştır. Batıda I18 plankaresinde yapılan sondajda kültür katlarının 3-4 m. kalınlığında olduğu görülmüştür. Bu verilere göre höyükün kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusundaki yayılıminın yaklaşık 200-300 m.lik bir alanı kapsadığı düşünülmektedir.

Kazı Çalışmaları

Arazi üzerinde yaptığımız ön incelemeler sonucu kazı çalışmalarının toprak çekilirken oluşturduğu büyük bir çukurun çevresinde, kamu alanında gerçekleştirilmesine karar verilmiştir (Resim 2, 9). Kazılar, höyük tabakalarının bütünüyle görülebildiği toprağı almış bir uç noktasında, L 15, M15, L16, K16 ve L 17 plan karelerindeki açmalar içinde sürdürülmüştür. Böylece höyükün ana topraktan itibaren var olan bütün tabakaları saptanabilmiştir.

2006 yılı kazı çalışmalarında Neolitik yerleşimin bulunduğu topografyanın şekli de kısmen anlaşılmıştır. Yerleşimin bulunduğu alan günümüzde yüzeyden düz bir ova şeklinde görünmesine karşın Neolitik dönemde Yeşilova Höyübü'nün bulunduğu alanda ova üzerindeki 20 metre münhanesi doğrultusunda bir yükseltinin bulunduğu anlaşılmıştır.

Yeşilova Höyübü Neolitik yerleşimi günümüzde tamamen toprak altında kalmış olan bir alüvyon tepeciği

¹ Yeşilova Höyübü'nün kuzeydoğusunda 2005 yılında bulunan Yassıtepe Höyübü (Derin 2006b), daha önceki yıllarda bulunmuş olan Bornova Anadolu Lisesi, Pınarbaşı-Tepebağ Höyükleri (Gültekin 1967, 40-41; Meriç 1987, 301; Derin ve Batmaz 2004, 79 vd.) ile İzmir'in sahil kesiminin kuzeyindeki Bayraklı Höyübü'nde (Akurgal 1950, 3-8) prehistorik dönemlere ait yapı katları ortaya çıkarılmıştır.

² Verdikleri destek nedeniyle İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne, İzmir Büyük Şehir Belediyesi Başkanlığı'na, Ege Üniversitesi Rektörlüğü'ne, İzbeton'a ve arazi sahiplerinden Ali Sepetçi'ye teşekkür ederim. Kazıdaki özverili çalışmaları nedeniyle başta doktora ve yüksek lisans öğrencileri Tayfun Caymaz, Filiz Ay ve Gülnur Sümer olmak üzere çalışmalara katılan arkeoloji bölümünden lisans öğrencilerine ve Yrd. Doç. Dr. Mehmet Işıklı'ya minnettarım.

üstüne kurulmuştur. 2.00-2.30 m. yüksekliğindeki tepsik kuzeybatı, güneydoğu doğrultusunda uzanmaktadır. Bu doğal yükselti Neolitik yerleşim için kuzeyden gelen sert rüzgarlara ve dere taşkınlarına karşı bir bant görevini görecek kadar uygun bir alt yapı hazırlamış, yerleşim bu yükseltiden güneybatıya doğru ve olasılıkla güneyde yer alan ve günümüzde betonlanarak kanal haline getirilmiş olan derenin kıyısına kadar yayılmış olmalıdır. Aksi istikamette çitlik evlerine doğru yerleşimin sona erdiği anlaşılmıştır (Resim 9).

Yeşilova Höyügü'ndeki yerleşim 3 kültür katından oluşmaktadır. Buna göre katlar yüzeyden başlayarak;

I. Kat Geç Roma-Erken Bizans dönemi

II. Kat (1-2 tabakaları) Kalkolitik Dönem

III. Kat (1-8 tabakaları) Neolitik Dönem şeklinde sıralanabilir.

Yüzey toprağının 4 metre altında kalan ilk yerleşim Neolitik Çağın başında başlamış ve Neolitik Çağın sonuna doğru en zengin dönemine ulaşmıştır. Yerleşim kısmen Kalkolitik Çağ süresince de devam etmiştir. Buna göre Yeşilova Höyügü en az binbeşyüz yıl yerleşim görmüştür.

I. Kat. Yeşilova Höyügü'nün en geç katı Geç Roma-Erken Bizans devrine aittir. Yüzey dolgusu içinde ele geçen keramik ve çatı kiremidi parçaları ile tanınan kültür katı dağınık bir yerleşiminin varlığını ortaya koymuştur.

Keramikler kırmızımsı sarı renkte temiz hamurlu olup, iyi/çok iyi derecede pişirilmiştir. Formlar arasında Doğu Sigillata C Grubu tabakalar, gövdeleri enine yivlerle kaplı kaplar ve kapaklar dikkat çekmektedir.

II. Kat, Kalkolitik döneme aittir ve bu katta höyükün tamamını kapsamayan iki evreli yerleşim tespit edilmiştir. Neolitik tabakaların içine 6-8 m. çapında 1m. derinliğinde çukurlar açılmış ve içlerine iki ayrı dönemde yerleşilmiştir. Çukurların genellikle orta kesimlerinde taş öbeklerine rastlanılmıştır. Kalkolitik toplum olasılıkla tabanı çukurda yer alan ağaç dalları ve otlarla yapılmış olan evlerde yaşıyorlardı. Arazideki doğal nedenlere bağlı hızlı tahrifat nedeniyle ahşap izlerini saptamak mümkün olmamıştır. Ancak mekanların tabanlarında yanından sonraki kül yığınları günümüze ulaşabilmiştir. Çukur evler şeklindeki Kalkolitik yerleşimin kuzeyden güneydoğuya doğru yer yer devam ettiği anlaşılmıştır.

Bu kattaki yapılara ait olduğu saptanan L 16a plânkaresinde 16.95 m. seviyesinde içi keramik döşeli çamur bir taban ve altında 16.10 m.de bulunan üzerinde insitu kapların yer aldığı ikinci taban höyükteki Kalkolitik yerleşimlere aittir. (Resim 2).

II. tabakada ele geçen keramikler genel olarak kaba yapılmıştır. Hamur, kap boyutlarına göre değişen boyut ve oranda taşçık ve mika içermektedir. Bazı iri kap parçalarında bitki izleri de görülmektedir. Pişme, ufak ve orta boy kaplarda iyi ve orta, iri kaplarda orta, bazen kötü derecededir (Resim 3, 11 ve 12).

II. tabaka daha çok koyu yüzlü bezemesiz kaplar ile temsil edilir. Kapların büyük kısmı gri ve siyahımsı gri (10YR 5/1 gri; 10YR 4/1 koyu gri; 10YR 3/1 koyu gri), bazen kahve ve kahvemsi kırmızı renklerde (10YR 5/3 kahve; 10YR 5/2 grimsi kahve; 7.5YR 6/4 açık kahve; 10YR 7/4 çok açık kahve; 10YR 5/4 sarımsı kahve) olup kapların bir kısmında perdah izine rastlanmıştır.

Kap tipleri çeşitlilik göstermektedir. İçe dönük ağız kenarlı keskin omuzlu ve içe dönük ağız kenarlı keskin karınlı çanaklar (Resim 3.b, c, d, 12), bazlarında mahmuz çırıntılu yuvarlak ya da elips şekilli dikey kulplar ile yassı tutamaklar olan yarı küresel gövdeli çanaklar, dışa dönük, içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklar, ağız kenarının altında tek sıra halinde kabaca açılmış düzensiz buhar (?) delikleri olan dik ya da hafif dışa eğik basit ağız kenarlı, kalın cidarlı ve düz dipli kaba kaplar (*cheese-pots*), bazıları mahmuzlu tek kulplu, uzun boyunlu ve daralan ağızlı çömlekler testpit edilmiştir.

Literatüre daha çok "cheese-pot" olarak giren, süt ürünlerini işlemede kullanıldığı düşünülen kaplar Kalkolitik dönem keramikleri içinde en yoğun gruplardan biri olarak dikkati çekmektedir (Resim 11). Peynir kabı, tava gibi adlarla belirlenen ancak burada kaba kaplar olarak adlandırdığımız bu tür keramiklerin en belirgin özelliklerinden biri, ağız kenarlarının etrafında deliklerinin olmasıdır. Yeşilova buluntuları içinde bu tür keramiklerin form zenginliği, bunların arkeoloji literatüre aktarıldığından farklı özelliklerinin ve kullanım şeklindeki olabileceği ortaya çıkmıştır. Ağız kenarlarında sıra halindeki delikler kabin içinden dışına doğru hamur yaşken açılmıştır. Keramiklerin açık kahverengi renklerindeki iç

yüzeyleri daha özenli yapılmış, astarlanmıştır. Koyu kahverengi, gri ve siyah renklerdeki dış yüzeyler kaba bırakılmıştır. Bu durumda kapların iç yüzeylerinin kullanıma uygun olarak hazırlandığı anlaşılmaktadır. Ancak parçalar arasında bazı profillerin ağız kenarı olamayacak şekilde eğime sahip olması ve bazı ince cidarlı diplerin bulunması dikkati çeker. Dolayısıyla ince dipli bu tür kapların direk ateş üzerinde kullanılmadığını düşünüyoruz. Buna karşın dış yüzleri koyu yüzlü kaba kaplar köz ya da alevsiz ateşin içine oturtuluklarını ve içlerinde hamur mayalayıp ve ekmek pişirdiklerini söyleyebiliriz.

Deliklerin bulunması kapak dışında kapların ağızlarının deri ya da kumaş gibi bir örtüyle sıkıca kapatılmış olabileceğini ortaya koyar. Bazı kapların ağıza yakın iç yüzeyindeki dil şeklindeki çıkıntılar kapak ya da başka bir kabın oturtulduğu iç tutamaklar olmalıdır (Resim 11). Delikler hava deliği olarak ya da ağızdaki örtüyü iplle sıkıca tutturmak için kullanılmış olabilir. Kısaca kaplar çevresinden aldığı ısıyla yavaş ve uzun süreli pişirme işlerinde kullanılmışlardır. Bu tür kaplara başta Anadolu olmak üzere, Ege Adaları, Balkanlar ve Kita Yunanistan'da rastlanılmıştır. Troas Bölgesi'nde Gülpınar'da³, Elmalı Ovası'nda Karaburun'da⁴, Kızılbel'de⁵, adalarda Emporio'nun X-VIII. tabakalarında⁶ ortaya çıkarılmıştır.

II. tabakadaki kaplara daha çok iki tür kulp yapılmıştır. Bunlar boynuzlu kulp ve ağız kenarından yükselen yatay profilli-sepet kulpardır. Elips şekilli dikey kulp genellikle maşrapa türünde sıvı kaplarında görülmüştür (Resim 12). Boynuzlu ve sepet kulplar Çatal Höyük, Hacılar VII-V ve Mersin'in XV-XIII tabakalarında olduğu gibi Anadolu'da Erken Kalkolitik

dönemden başlayarak Geç Kalkolitik döneme kadar geçen süreç içinde kullanılmıştır⁷. Kuruçay'ın 11 katında E türü kaplar⁸ içinde de bulunan sepet kulplarının benzerleri, Anadolu dışında Emporio X-VIII. katlarının da keramik buluntuları arasında tespit edilmiştir⁹.

Bazı kaplarda mantar başlı kulp (knobtype handle) vardır. Mantar başlı tutamak ya da kuplar çoğunlukla 20 cm. çapında keskin kenarlı çanak formundaki kapların iki yanında yer alan sapların ucunda bulunurlar (Resim 3.e, 11). Yeşilova Höyük'te birçok güzel örnekleriyle karımıza çıkan bu tür saplara başka yerleşimlerde daha az rastlanır. Mantar başlı kulpların basit türdeki benzerlerine Aşağı Pınar 5. katta¹⁰, Afrodisyas ve Ulucak Höyük'te rastlanmıştır¹¹. Ancak buradaki örneklerin hemen tamamı karışık tabakalara ait keramiklerin içinde ele geçtiği için bunların ETC (?) dönemine ait olabileceği düşünülmüştür.

Kaplар çoğunlukla çukur, daha az oranda düz diplere sahiptir. Bezemeli parçalar çok nadirdir. Keramikler profil özellikleri bakımından Emporio X-VII, Kumtepe Ia ve İlipinar VIII-VI. Katlar arasında ele geçen kaplara yakın benzerlik göstermektedir. Bunların dışında Kuruçay Höyük 11-7 kat keramikleri arasında E türü malları ve Hacılar V-II keramikleri profilleri ve yapım teknikleri bakımından ortak özellikler göstermesi nedeniyle Yeşilova Höyük II. Katı, Erken ve Orta Kalkolitik Çağ'a tarihendirilir¹².

III. Kat: III. Kat Yeşilova Höyük'nün en uzun süreli ve en kalın kültür katıdır. 3 metre kalınlığındaki Neolitik kültür katı ana toprak üzerinden itibaren 8 tabaka sahiptir. Bu katta Ege Bölgesi'nin tüm Neolitik sürecini izlemek mümkündür. Hemen her tabakada

³ Takaoglu 2006, 49, res. 9-10.

⁴ Eslich 1992, 69-70, pl. 73:26.

⁵ Eslich 1992, 69-70, pl. 75:14.

⁶ Hood 1981, 247-249, fig. 119, 14, 20.

⁷ Efe 2001, 42, Mellaart 1970, fig. 70:27, 111:26-27, 1965, 148, fig. 11:16, 17.

⁸ Duru 1994, 54, lev. 67.5, 6.

⁹ Hood 1981, 284-86.

¹⁰ Parzinger ve Schwarzb erg 2005, taf. 102:1-3; 101:7-12, abb. 58.a, 59.a.

¹¹ Podzuweit 1979, taf. 22G; Joukowski 1996a, fig. 342.12, 1996b, fig. 385.22 (1598 f.22), Derin ve Öner 1997, 415, çiz. 4.12, 34,19.

¹² Ulucak Höyük, Ege Gübre ve Baklatepe höyüklerinde ele geçen Geç Kalkolitik döneme tarihlenen, perdah bezemeli, içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanak ve kaselere iki parça dışında Yeşilova Höyük'te rastlanmamıştır. Bu nedenle Yeşilova Höyük Kalkolitik tabakaları sözü edilen yerleşim merkezlerine göre daha erken döneme, Erken-Orta Kalkolitik Çağ'a ait olmalıdır. Benzerleri için bkz. Sperling 1976, fig. 9-11; Hood 1981, 165 vd.; Duru 1994, 27 vd.; Thissen 2001, 82, fig. 77:3-4.

sel izlerine ait çamur-kil birikintisi vardır. Bazı tabakalar yağış ve sel baskınlarının ardından toprağın kurumasına beton gibi sertleşmiştir. Killi toprak yağmur ve sel gibi doğal olaylarda yerleşimin büyük oranda tahribata uğramasına neden olmuştur.

Höyükteki Neolitik yerleşimin şiddetli bir taşın ile son bulduğu anlaşılmıştır. M17 plankaresinde (Resim 2) Neolitik katın üst kısmını kaplayan çakılı tabaka sel tabakasının varlığını kanıtlar.

Neolitik tabakalarda mimari kalıntılar mimarını yapisal özellikleri ve doğal olaylar sonucu büyük oranda tahrif olmuş ve günümüzde çok az kalıntı ulaşabilmisti (Resim 9). Ancak her tabakada yapılara ait külle kaplı çamur tabanlara ve tabanların üzerinde keramiklere rastlanılmıştır. Höyüğün kesitlerinde ve tabakalarda temel taşlarına çok az rastlanması nedeniyle Neolitik dönemde genellikle ağaç dalları ve çamurun kullanıldığı ilkel bir mimari tarzın olduğu anlaşılmıştır. Çevresinde taş temeli olmayan ve belirli bölgeleri kaplayan külli tabanlar ve daha çok ince dalların kömürleşmiş kalıntıları bu tür mimarinin varlığını kanıtlar. Göller Bölgesi'nde; Höyük'e 4 m. kalınlığındaki Erken Yerleşimler katında ve Bademacı'nda Erken Neolitik Yerleşim katları 9-5'de yanmış taban kalıntıları dışında mimari bulguya rastlanmaması Yeşilova Höyügü'nde neden kerpiç ya da taş temelli mimarinin olmadığı sorusunu açıklamaktadır¹³.

Neolitik yerleşim katlarını karakterize eden en önemli unsurları keramik ve küçük buluntular oluşturur. Buluntular Yeşilova Höyügü Neolitik sürecinin III.1-2, 3-5 ve 6-8. katlarda kendi içinde üç dönemde gelişliğini ortaya koymuştur.

III.1-2. katlarına ait keramikler hamur açık kahve ve kırmızı tonlardadır. Astar rengi kırmızımsı kahve ve üst seviyelere doğru artan oranda kırmızıdır (5 YR 5/4 kırmızımsı kahve; 2.5 YR 5/6 kırmızı). Hamur, minik taşık ve bazı parçalarda yoğun olmak üzere mika içermektedir. Bazı kalın cidarlı parçalarda bitki izlerine rastlanmaktadır. Kapların genelde her iki yüzü astarlıdır.

Kap formları içinde dışa dönük ağız kenarlı, uzun boyunlu çomlekler (Resim 4.c) en yaygın formdur. Bunun dışında daralan ağızlı ve düz ağız kenarlı çomlekler de bulunmuştur (Resim 4.a, b). Çanak formları içinde dışa açılan sıçrılı gövdeli çanaklar ve kaseler (Resim 4.d), düz gövdeli çanaklar ve s-profilli kâseler (Resim 4.f) tespit edilmiştir. Bu evrede kaplarda düz, hafif yüksek, çukur ve çok az da olsa halka dipler görülür. Kaplar üzerindeki dikine ip delikli kulplar; genellikle ince-uzundur. Bu tip kulpların yanı sıra nadiren deliksiz tutamaklar ve dikine yuvarlak kulplar da görülmektedir (Resim 4.e). Bu katlarda bezemeli kaplar olarak tırnak baskılı gövde parçaları ele geçmiştir.

III.3-5 katları, keramiklerinde kırmızı tonların yanı sıra kahverengi tonlar da belirgin hale gelmiştir. Kapların büyük kısmının kırmızımsı kahverengi, bir kısmının kırmızımsı sarı renkte ince astarlı olduğu anlaşılmaktadır. En yaygın form daralan ağızlı çomleklerdir. Bunların bazıları boyunsuz ve küresel gövdelidir. S-profilli kâselerde de artış gözlenmektedir. Diğer formlar arasında dik gövdeli ve dışa açılan sıçrılı gövdeli çanaklar, dışa dönük ağız kenarlı boyunlu, düzleştirilmiş ağız kenarlı, konik boyunlu ve daralan ağızlı çomlekler, s-profilli, yarı küresel gövdeli ve dışa dönük ağız kenarlı çok sıçrılı kâseler yer almaktadır. Dikine tünel kulplar çok yaygındır. Bunlar genelde orta boyutludur.

Bu katlarda keramikler üzerinde bazı bezemelere de rastlanılmıştır. Kırmızımsı sarı astar üzerine kırmızımsı kahve boyalı kap parçaları ele geçmiştir (Resim 7.a, c). Ulucak Vb katında ele geçen parçalarda olduğu gibi bu tür bezemelerin kapalı kapların üzerine yapıldığı anlaşılmıştır¹⁴. Bezemeli keramiklerin bir başka grubunu kabartma eklentili kaplar oluşturur. Bunların içinde boğa başı, kurbağa motifi şeklinde bezemeli parçalar Yeşilova Höyügü III.3. katında ele geçmiştir. Höyük, Kuruçay ve Hacılar'da çok iyi tanınan tutamak üzerine kabartma eklerle boğa başı tasviri¹⁵, insan betimi (?), cepheden boğa başı tasviri yapmak ve tutamakları hayvan başı şeklinde süslemek gibi uygulamalara Ulucak Höyük IV ve V. katlarında da rastlanmıştır¹⁶.

¹³ Duru 2000, 191, 203; Duru 2002, 406; Duru 2003, 552.

¹⁴ Boyalılar için bkz. Derin ve diğ. 2003, 344, çiz. 8, 11; Çilingiroğlu ve diğ. 2005, fig. 29:21, 22.

¹⁵ Mellaart 1970, LXII.1-6, 263, 247.3; Duru 1992, 556, lev. 13; Duru 1994, 62-63; Duru 1995, lev. 19/1-6, 8, 9, 11, 12.

¹⁶ Duru 1995, 468.

III.3. katın buluntuları arasında en çok dikkati çeken grubu mühürler oluşturur. Pişmiş toprak mühürlerden ikisi dörtgen biri yuvarlak formdadır. Labirent motifli iki mühür yüksek kabartma şeklärindedir (Resim 16). Mühürler üzerinde boyalızine rastlanmaması nedeniyle bunların boyalı bezeme gibi işlerde kullanılmadığı anlaşılır. Bu tür labirent bezemeli mühürlerin benzerlerine Ulucak Höyük'te Vb ve Hacılar IIa katlarında¹⁷ rastlanılmıştır. Bunlar Yeşilova Höyübü Neolitik yerleşimcilerinin mülkiyet ve toplumsal organizasyonun birer sembolü niteligidir.

III.6-8 katları, Höyükteki ilk yerleşime ait kalıntı ve buluntular bugünkü ova seviyesinden yaklaşık 4 m. aşağıdaki ana toprağın üzerinde yer almaktadır. Bu erken evre 2005 kazı döneminde, L 16b plânkaresinin güneydoğu kesiminde kısıtlı bir alanda, 2006 yılında da K 16c, L16 a,d ve L15c plan karelerinde araştırılmıştır (Resim 6). Keramik parçalarının da yer aldığı külli tabanlar yapı katına ait günümüze ulaşabilen kalıntıları olarak saptanmıştır.

En alt seviyeden itibaren saptanan buluntular, yerleşimin nitelikli keramik yapımını bilen bir topluluk tarafından kurulduğunu göstermektedir. Küçük taşçık ve mika katkılı, el yapımı ve monokrom keramikler iyi derecede pişirilmiştir. Hamur ve yüzey renginde gri, sarı ve kahve tonları hakimdir (Resim 9). Bir grup keramik ise krem renkdedir. (10YR 5/2 grimsi kahve; 7.5YR 6/4 açık kahve; 10YR çok açık kahve; 5YR 5/4 kırmızımsı kahve; 5YR 6/3 açık kırmızımsı kahve; 7.5YR 7/6 kırmızımsı sarı; 10YR 7/6 sarı). Yüksek nem nedeniyle keramik yüzeyleri önemli derecede tahribata uğramıştır. Bununla birlikte kapların hamur renklerinde ince astar uygulandığını gösteren parçalar mevcuttur.

Saptanan formlar şunlardır: bazıları boyunsuz ve küresel gövdeli daralan ağızlı, dışa dönük ağız kenarlı, düzleştirilmiş ağız kenarlı çömlekler rastlanılmıştır (Resim 5.a-d, 6). Dışa açılan sağ gövdeli kâselere ilk kez bu evrede rastlanmıştır. Diğer formlar arasında düz gövdeli çanaklar, yarı küresel gövdeli çanaklar/kâseler, s-profilli kâseler yer alır. Yeşilova Höyübü

III.7-8. katlarında ele geçen keramiklerin renk, yapım tekniği ve form bakımından benzerlerine Kıyı Ege'de rastlanmamıştır. Koyu ve açık renklerdeki hamur ve astarlı kapların en yakın benzerleri daha çok Göller bölgesindeki Çatalhöyük'ün XII-X katları ile Bademgârcı'nın ENII ve Höyük'in EYD katlarında bulunmuştur¹⁸. Kap cidarları genelde orta kalınlıkta (0.4-0.7 cm). Bazı daralan ağızlı çömlek parçaları kalın cidarlıdır. Çömleklerde dikine tünel kulplar yaygındır. Bunların içinde iri ya da kısa-enli dikine yuvarlak kulplara dikkat çeker (Resim 5.e-h). Kaplar düz ya da hafif yüksek düz diplidir. Taş kaplar III.6-8. katların belirgin bir bulunu grubunu oluşturur (Resim 7.d-f). Mermerden yapılmış, basit ağız kenarlı kase ve çanak parçaları iyi işçilik gösterir. Kap formlarının pişmiş toprak örneklerle benzetildiği anlaşılmıştır.

Yeşilova Neolitik toplumu Anadolu'da diğer Neolitik topluluklarda olduğu gibi kadını ve doğadaki bazı hayvanları kutsallaştıracak onların niteliklerini simgesel eşyalar şeklinde tapınım objeleri haline getirmiştir. Kemik buluntular içinde boğa başı şeklinde yontulmuş, perdahlanmış idol¹⁹ ve paralellerini Ulucak'ta, Göller Bölgesi'nde bulduğumuz pişmiş toprak kadın figürünü (Resim 11) Yeşilova Neolitik toplumunun dinsel inançlarının birer kanıdır.

Höyük katları arasında Erken Tunç Çağ'ına ait herhangi bir buluntu rastlanmamasına karşın, yerleşim alanını tümyle terk edildikten sonra Yeşilova Höyübü'nün bir bölümü ETÇ mezarlığı olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Sağlam durumda açığa çıkartılan pithos mezarın (Resim 10) höyükün yakınında yer alan Yassıtepe Höyübü Tunç Çağ yerleşimine²⁰ ait olabileceği düşünülmüş, içindeki gaga ağızlı testisi ve tunç baltasıyla mezar ETÇ II dönemine tarihlenmiştir.

2005 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda Yeşilova Höyübü'nün sadece İzmir'in değil aynı zamanda Ege Bölgesi'nin bilinen en eski yerleşim merkezi olduğu anlaşılmıştır. Özellikle III.6-8. katları keramikleri ve buluntuları İzmir ve çevresinin en erken Neolitik Çağ bulgularını oluşturmaktadır. Yeşilova kazılarından elde edilen buluntular sayesinde

17 Mellaart 1970, CXIX, 469.

18 Duru 1999, 181; Duru 2001, 587; Duru 2002, 412.

19 Derin 2006a, 40-41.

20 Derin 2006b.

İzmir'in içine yerleşen toplulukların ne tür bir köy kurdukları, Neolitik dönemde yaşayan halkın ne tür bir yaşam biçimine sahip oldukları konusunda önemli bilgiler elde edilmiştir.

- Yeşilova Neolitik toplumu kıyıdan ve kıyıya yakın alanlardan midye türü çift kabuklu ve deniz minaresi gibi tek kabukluları toplayarak yemişlerdir. Deniz ürünlerinin tüketimi özellikle Neolitik dönemin sonuna doğru artış göstermiştir (III.1-3). Bu kabuk kalıntılarının neredeyse tamamı koylarda olduğu gibi sıg kıyılarda, kumlu ortamlarda yaşayan tek kabuklu (deniz minaresi vb.) ve çift kabuklulara (midye vb.) aittir. Bulunan deniz kabuklularının kalıntılarının yoğunluğundan ve tafonomik durumundan anlaşıldığı üzere, kabuklular beslenme amacıyla en yakın sulardan toplanmış ve yerleşimde değerlendirilmiştir²¹.
- Öğütme taşı, havan ve havaneli gibi tahlil işleme aletlerin sayısı az olmasına karşın Yeşilova'da yaşayanların kısmen tarım yaptıkları ve elde ettikleri ürünleri taşlarla ezip un haline getirdiklerini anlamaktayız.
- Neolitik toplum içinde büyük ve küçükbaş hayvan besiciliği yaygın olmakla birlikte, halkın çevrede yaşayan domuz, geyik gibi yabanlı hayvanları avladıklarını ve bunları yediklerini biliyoruz. III.7 ve 8. tabakalarda bulunan iri kemikler nedeniyle büyükbaş hayvanların yenildiğini, üst katlara doğru III.3-6. tabakalarda küçükbaş hayvanlar koyun/keçi ve domuz gibi hayvanların artış gösterdiği anlaşılmıştır. III.2 ve 1 tabakalarda ise ilk bakışta yerleşimde küçükbaş hayvanlardan koyun/keçinin daha önem kazandığı söylenebilir. Sığır ve domuz kalıntılarında gözle görülür bir azalma vardır²².
- Yeşilova Neolitik toplumu çakıl taşlarını ve obsidyenleri işleyerek kesici, delici, kazıcı aletler ve silahlar, yedikleri hayvanların kemiklerden deri işlemek için delici ve kazıcılar yapmışlardır (Resim 13, 19). Kemik aletlerde ince-uzun gövdeli,

sivri uçlu bizler çoğuluktadır. Bazı geyik boynuzları alet sapi olarak kullanılmıştır (Resim 15).

Buluntular, taş alet, araç ve eşya endüstrisinin gelişmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Büyük çoğulukla çakmaktaşından yapılmış yontma taş aletler, okucu, dilgi, kesici, kazıcı, delgi gibi çeşitli tiplerdedir. Ele geçen çekirdekler ve yongalar, çakmak taşı işçiliğinin Yeşilova'da yapıldığını göstermiştir. Bazı taşlar kolye olarak kullanmak amacıyla kare şeklinde kesilerek şekillendirilmiştir.

Yeşilova buluntularını İzmir kent merkezi çevresinde kazılan, başta Ulucak Höyük olmak üzere Ege Gübre, Çukuriçi ve Dedeçik-Heybelitepe gibi yerleşim merkezlerinde ele geçen buluntularla karşılaşmak olasıdır. Yeşilova Höyügü'ne en yakın konumda Ulucak Höyügün IV. tabaka buluntuları ile²³ Çukuriçi, Dedeçik-Heybelitepe ve Ege Gübre'de ele geçen keramik ve buluntular Yeşilova Höyügü'nde III.1-3 katları buluntuları ile benzerlik gösterir. Bunların içinde özellikle Yeşilova üst katlarının tipik malzeme grubu içinde yer alan kırmızı astarlı dışa açılan sıg gövdeli çanaklar ve kaseler (Resim 4.d) ve düz ağız kenarlı çömlekler (Resim 4.a, b) ile karşılaşmak mümkündür²⁴. Batı Anadolu'da özellikle yoğunluğu nedeniyle İzmir ve çevresinde gelişim gösterdiği anlaşılan dışı kabalaşırılmış, başka bir tanımla tırnak baskılı keramiklerin ve kırmızı astarlı keramiğin alt katlara doğru azaldığı ve yüzeylerin matlaşlığı anlaşılmıştır. Yeşilova Höyügü III.3-5. tabakaların buluntuları daha çok Ulucak V. tabakası ile benzer özellikler gösterir. Özellikle III.3. tabakada ele geçen labirent motifli mühürlerin ve boyalı keramiklerin benzerinin Ulucak Vb katında bulunması bu ilişkiye kanıtlar. Yeşilova Höyügü'nün III. 6-8. tabaka buluntuları ile açık ve koyu yüzlü keramikleri, özellikleri bakımından Höyük (EYD), Bademağacı (EN II) ve Kuruçay (13) gibi Göl Bölgesi yerleşimlerinin Erken Neolitik katları buluntuları ile kısmen paralellik içindedir²⁵.

²¹ Yeşilova Höyügü'nde ele geçen deniz kabukluları ile ön çalışmalar Canan Çakırlar tarafından yapılmıştır.

²² Hayvan kemikleri ile ilgili ön rapor Can Yümni Gündem tarafından hazırlanmıştır.

²³ Çilingiroğlu ve diğ. 2004, 38 vd.

²⁴ (Tarihlerle ilgili olarak bkz. B. Eroğlu, D. Uygun, C14 Veri Tabanı, TAY Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri, İstanbul, 2003, Ulucak maddesi, Sağlamtimur, 2006, 185)

²⁵ Karşılaştırma için bkz. Duru 2002, 40 vd.; Duru 2005, 529.

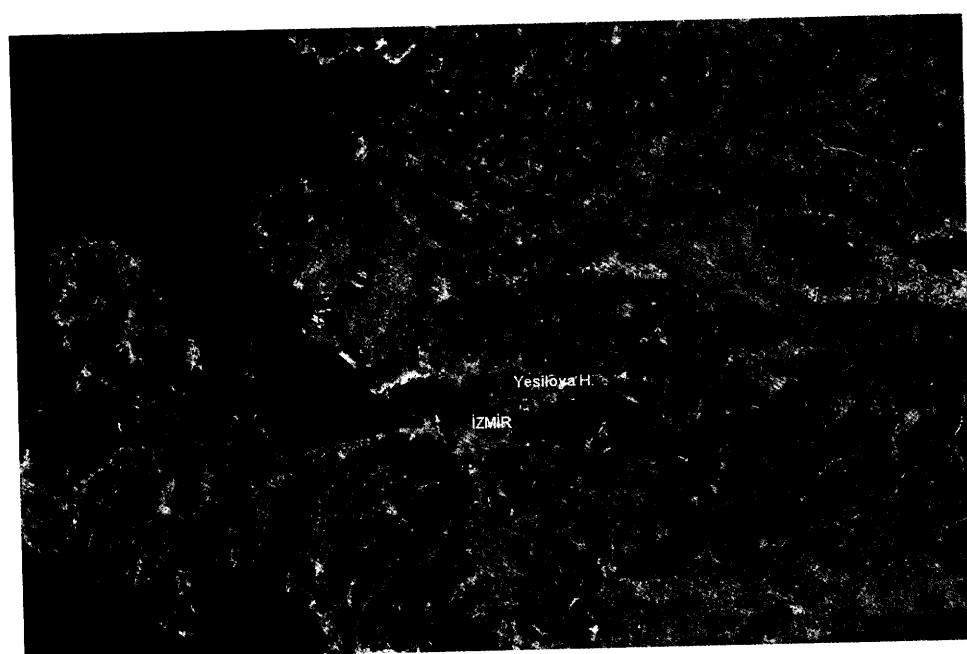
Yeşilova Höyübü ilk C14 sonuçları III.7. kattan elde edilmiştir. Buna göre, 1sq. 6490 cal BC (7505 +37 14 C-BP) tarihi alınmıştır. III.8. kat bulguları bu tarihin en az 200 yıl daha eskiye gidebileceği yönündedir²⁶. Bu durumda Ege Bölgesi Neolitik Dönem kronolojisi ve bölgenin diğer bölgelerle olan ilişkisini yeniden ele alınmak zorundadır. Zira bu ilk sonuçlar Neolitik Çağ'ın Ege Bölgesi'nde Göller Bölgesi gibi MÖ. 6500'den önce başladığını ve aynı kültürel sürecin kesintisiz MÖ. 5700-5600 yıllarına kadar devam

ettigini ortaya çıkarmıştır. Bu halk topluluğu İzmir'e olasılıkla doğusundan gelip yerleşmiş ilk toplayıcı, avcı, çoban ve tarımcı toplumu. İzmir ve çevresi, bu ilk yerleşimcileriyle kendi kültürünü yaratmış bir bölgeydi. Yeşilova Höyük iki yıl kazılmasına rağmen, iki sezonda profil veren 16 bin parça keramik ve binden fazla çakmak taşı alet parçası kayıtlanmıştır. Ortaya çıkartılan buluntuların başta İzmir olmak üzere Ege Bölgesi'nin Neolitik-Kalkolitik Çağları sürecinin aydınlanmasıında önemli katkısı olacağının açıklıdır.

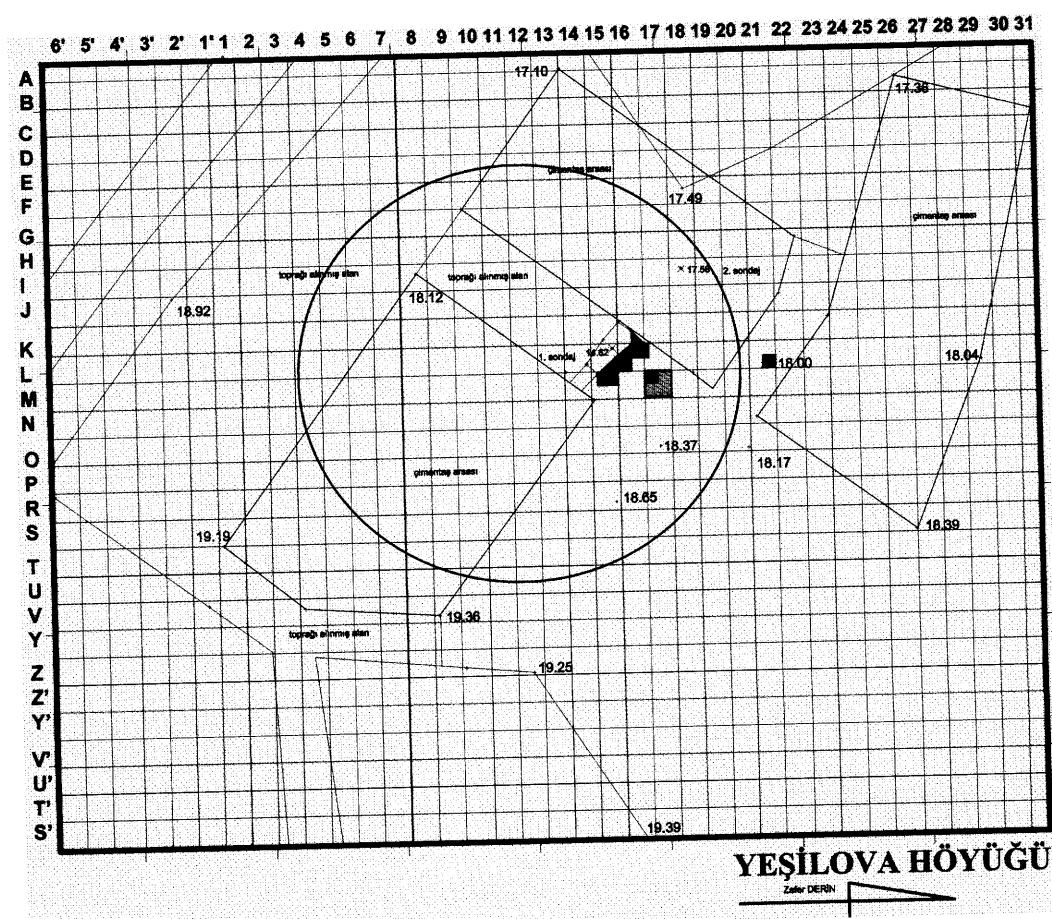
²⁶ 2006 yılında Yeşilova Höyübü C-14 ve termoluminesans tarihlemeleri ile ilgili çalışmalar正在执行。C-14 tarihlemeleri Köln Üniversitesi laboratuvarlarında yapılmıştır. III.7. kattan elde edilen sonuçlar Bademağacı ENII katı sonuçlarına yakındır. Bkz. Duru 2005, 537-538.

Kaynakça

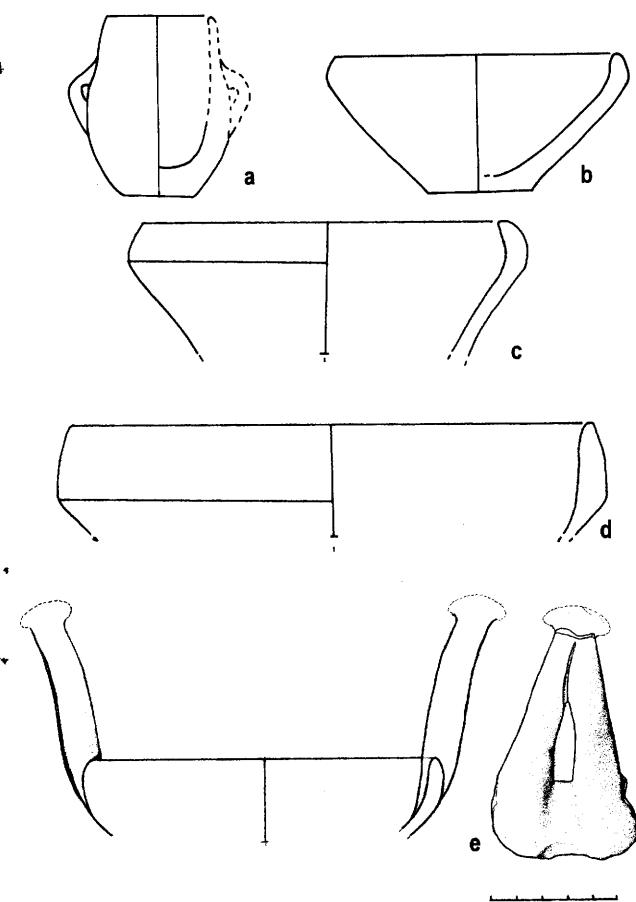
- Akurgal 1950
E Akurgal. "Bayraklı Kazısı Önrapor" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi VIII/1*, 1950, 3-8.
- Çilingiroğlu ve diğ. 2004
A. Çilingiroğlu, Z. Derin, E. Abay, H. Sağlamtimur ve İ. Kayan, *Ulucak Hoyuk: Excavations Conducted Between 1995-2002, Ancient Near Eastern Studies Supplement 15*, Peeters, 2004.
- Derin 2006a
Z.Derin, "Yeşilova Höyügü Kurtarma Kazısı" *Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, Haberler 22*, 2006, 40-41.
- Derin 2006b
Z. Derin, "İzmir'den iki yeni prehistorik yerleşim yeri: Yassıtepe Höyügü, Çakallar Tepesi Höyügü" *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi VII*, 2006, 1-15.
- Derin ve Batmaz 2004
Z. Derin ve A. Batmaz. "Bornova-Kemalpaşa (İzmir) Arkeolojik Envanteri 2003" *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi 2*, 2004, 75-100.
- Derin ve diğ. 2004
Z. Derin, A. Çilingiroğlu ve M. Taşlıalan, "Ulucak Höyük Kazısı, 2002" *25. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 2004, 239-250.
- Derin ve diğ. 2003
Z. Derin, E. Abay ve T. Özkan, "Kemalpaşa-Uluçak Höyük Kazıları, 1999-2000" *23. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 2003, 341-350.
- Derin ve Öner 1997
Z. Derin ve E. Öner, "Ulucak Höyük Kazıları ve Paleo-Coğrafya Araştırmaları 1995" *18. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 1997, 411-439.
- Duru 1992
R. Duru, "Höyük Kazıları-1989" *Belleten LVI*, 1992, 551-566.
- Duru 1994
R. Duru, "Kuruçay Höyük I, 1978-1988 Kazılarının Sonuçları. Neolitik ve Erken Kalkolitik Yerleşmeleri", Ankara, 1994.
- Duru 1995
R. Duru, "Höyük Kazıları-1991/1992" *Belleten LIX/225*, 1995, 447-476.
- Duru 1999
R. Duru, "The Neolithic of The Lake District" *Neolithic in Turkey* (Ed. M. Özdoğan ve N. Başgelen), İstanbul, 1999, 165-191.
- Duru 2000
R. Duru, "Bademacı Kazıları 1997 ve 1998 Yılları Çalışma Raporu" *Belleten XIV/239*, 2000, 187-212.
- Duru 2001
R. Duru, "Bademacı Kazıları 1999 Yılı Çalışma Raporu" *Belleten LXIV/240*, 2001, 583-598.
- Duru 2002
R. Duru, "Some Observations on the Early Stages of Pottery Production in the Lake District (Ancient Psidia)" *Festschrift Für Manfred Korfmann, Mauer Schau, Band 1, Remshalden-Grunbach*, 2002, 403-419.
- Duru 2003
R. Duru, "Bademacı Kazıları 2000 ve 2001 Yılları Çalışma Raporu" *Belleten LXVI/246*, 2003, 549-573.
- Duru 2005
R. Duru, "Bademacı Kazıları 2002 ve 2003 Yılları Çalışma Raporu" *Belleten LXVII/252*, 2005, 519-560.
- Efe 2001
T. Efe, *The Salvage Excavations at Orman Fidanlığı. A Chalcolithic Site in Inland Northwestern Anatolia*, İstanbul, 2001.
- Eslick 1992
C. Eslick, *Elmalı-Karataş I. The Neolithic and Chalcolithic Periods: Bağbaşı and Other Sites*. Bryn Mawr, 1992.
- Evren 1999
A. Evren, "Efes Çukuriçi Höyübü 1996 Yılı Kazısı" *Arkeoloji ve Sanat 92*, 1999, 22-32.
- Gültekin 1967
H. Gültekin, "Bornova Höyübü" *Türk Tarih Kongresi 6, Kongreye Sunulan Bildiriler*, 1967, 40-41.
- Hood 1981
S. Hood, *Excavations in Chios, 1938-1955, Prehistoric Emporio and Ayio Gala I*, BSA, Londra, 1981.
- Joukowsky 1996a
M.S. Joukowsky, *Prehistoric Aphrodisias I*, Newyork, 1996.
- Joukowsky 1996b
M.S. Joukowsky, *Prehistoric Aphrodisias II*, Newyork, 1996.
- Mellaart 1965
J. Mellaart, "Çatal Höyük West" *Anatolian Studies XV*, 1965, 135-156.
- Mellaart 1970
J. Mellaart, *Excavations at Hacilar I-II*, Edinburg, 1970.
- Meriç ve diğ. 2005
R. Meriç, A.K. Öz ve A.E. Meriç, "Metropolis Kazıları, 2003" *26. Kazı Sonuçları Toplantısı 2*, 2005, 140 vd.
- Parzinger ve Schwarzberg 2005
H. Parzinger ve H. Schwarzberg, *Aşağı Pınar II, Die Mittel- und spätneolithische Keramik*, Mainz am Rhein, 2005.
- Podzuweit 1979
C. Podzuweit, *Trojanische Getasfonnen der Frühbronzezeit*, Mainz am Rhein, 1979.
- Sağlamtimur 2006
H. Sağlamtimur, "Ege Gübre-Ege'nin ilk Çiftçileri" *Arkeo Atlas 5*, 2006, 185.
- Sperling 1976
J.W. Sperling, "Kumtepe in the Road, Trial Excavation, 1934" *Hesperia 45-4*, 1976, 305-364.
- Takaoğlu 2006
T. Takaoğlu, "Homeros'un Gölgesinde Troia öncesi Troas Araştırmaları" *Sevim Buluç Anı Kitabı* (Derleyen V. Tolun ve T. Takaoğlu) Çanakkale, 2006, 47-61.
- Thissen 2001
L. Thissen, "The Pottery of Ilıpınar, Phases X to VA" *The Ilıpınar Excavations II* (Ed. J.J. Roodenberg and L.C. Thissen) Lieden, 2001, 1-154.

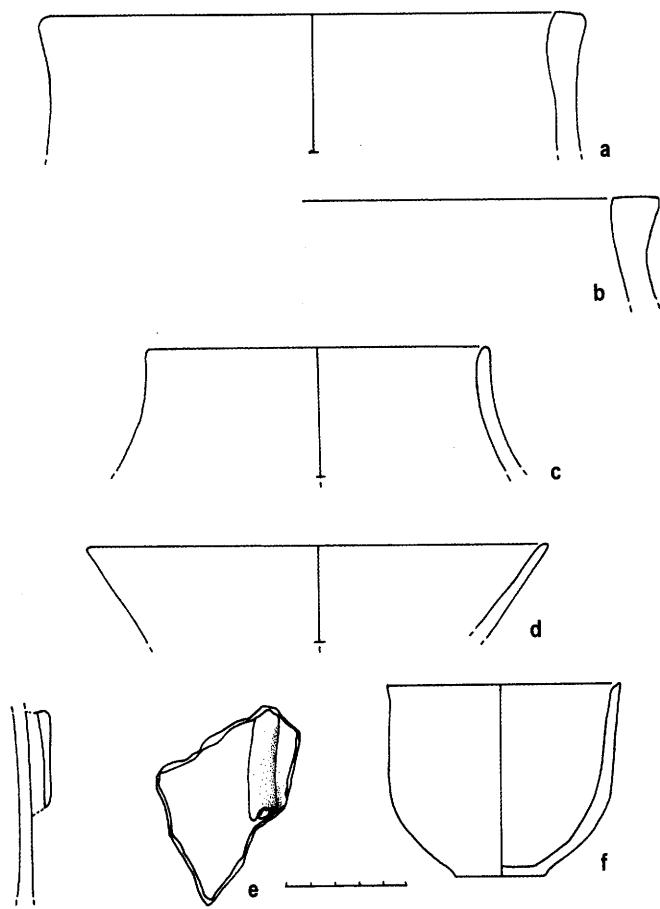
Res. 1

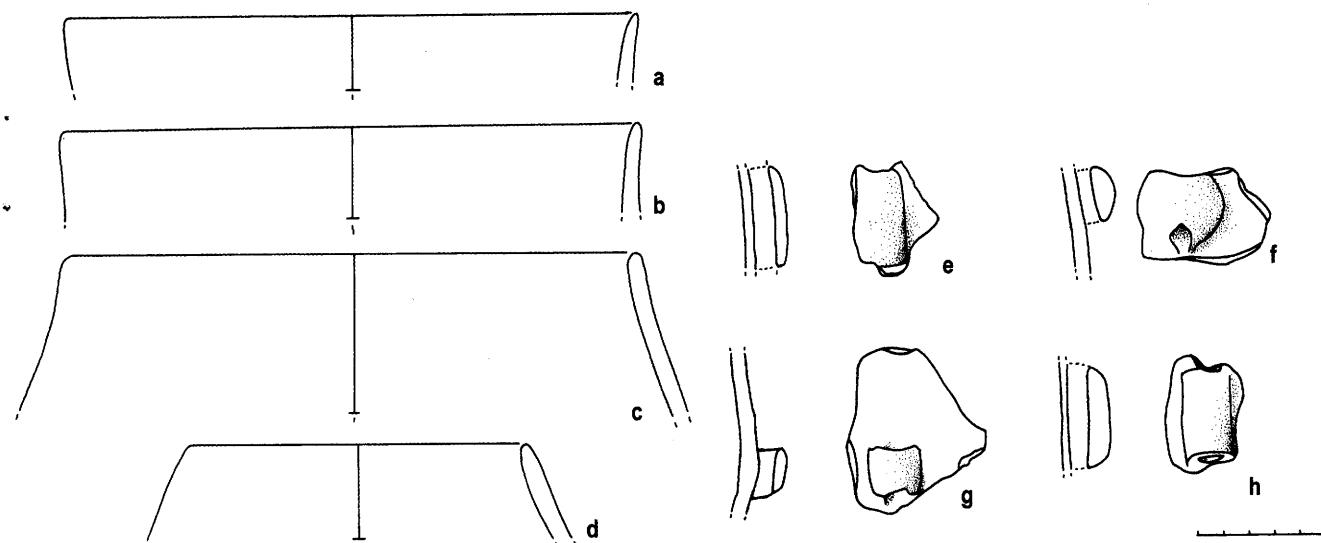
Res. 2

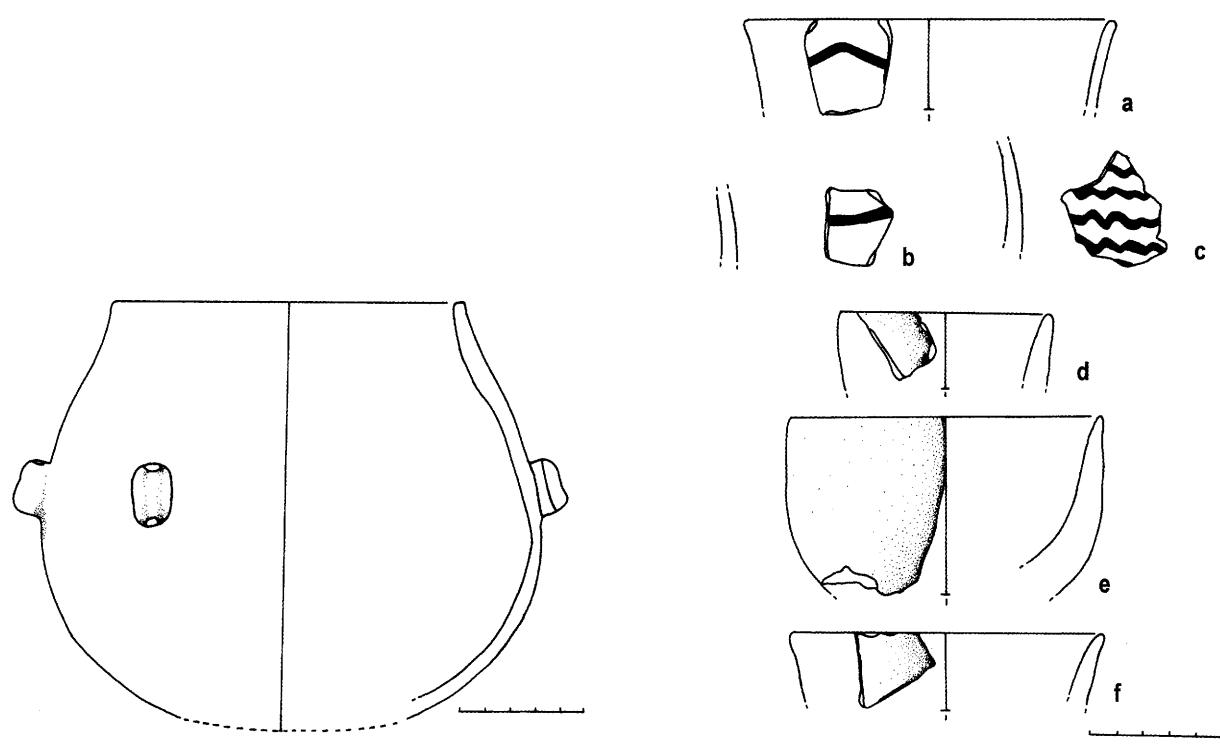
Res. 3

Res. 4

Res. 5

Res. 6

Res. 7

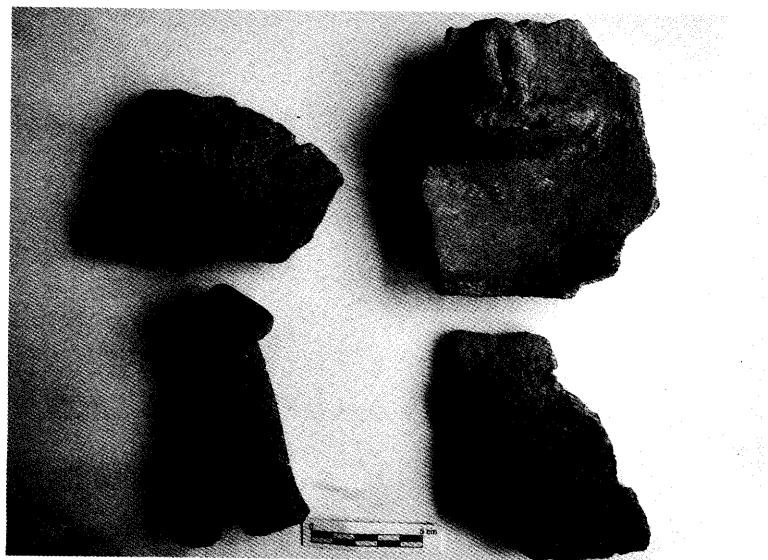
Res. 8

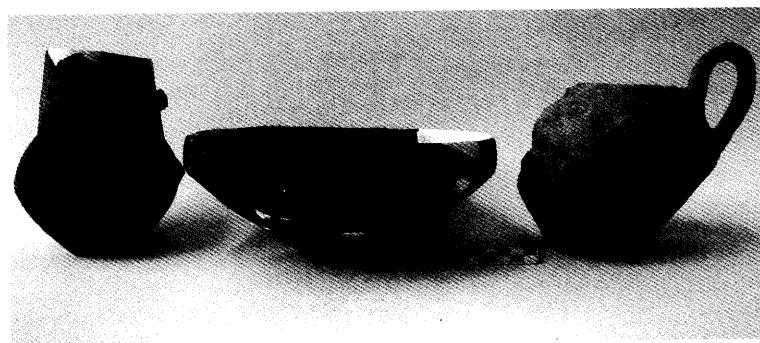
Res. 9

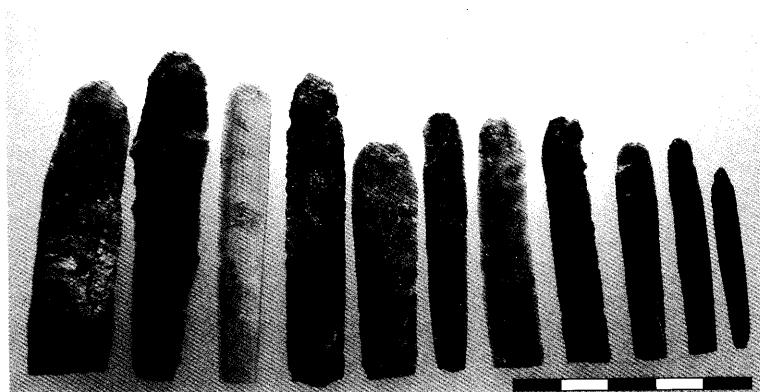
Res. 10

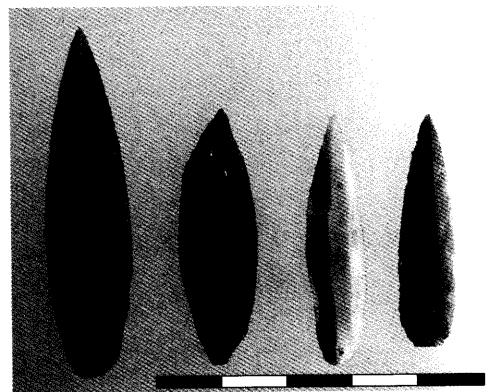
Res. 11

Res. 12

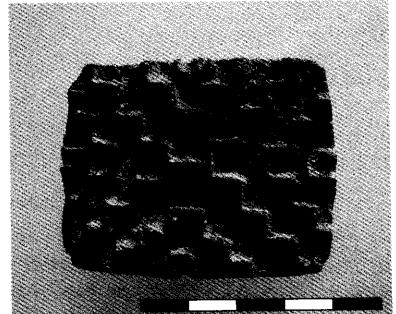
Res. 13

Res. 14

Res. 15

Res. 16